

Düzce'de Tarih, Kültür ve Sanat

Editör:

Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu
Yrd. Doç. Dr. Fatih Özçelik

Gaye Kitabevi

DÜZCE BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI
Düzce Araştırmaları: 4

DÜZCE BELEDİYESİ
Cedidiye Mah. Hükümet Sok. / Düzce
Tel.: 0 380 524 5821
Faks: 0 380 524 5825
Sertifika No: 31177

DÜZCE'DE TARİH, KÜLTÜR VE SANAT

Editör:
Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu
Yrd. Doç. Dr. Fatih Özçelik

YAYIN KURULU:
Prof. Dr. İlhan Genç
Prof. Dr. Yusuf Oğuzoğlu
Prof. Dr. Mustafa Keskin

ISBN 978-605-4133-06-2
1. Basım Şubat 2016

Yayın Hazırlık:
Gaye Kitabevi /Bursa

Baskı:
KAYHAN MATBAACILIK
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. D Blok No:244 Topkapı / İSTANBUL
Tel: 0. 212. 576 01 36 Faks: 0.212. 612 31 85
Sertifika No: 12156

Hayat Tarzları ve İnançları Bakımından Düzce'deki Romanlar

Necmettin Kuzu*

Giriş

Düzce İli milliyet çeşitliliği açısından güzel bir ildir. Düzce, yetmiş iki buçuk milletin (yetmiş üç milletin) bulunması hasebiyle sosyolojik, etnik, kültürel, dil, inanç vs. açısından yapılacak her türlü akademik çalışmalara müsait bir ildir. Farklılıklar tüm alanlarda zenginlik olarak görülmektedir. Düzce'deki bu çeşitlilik Nuh (as)'ın gemisinde bulunanların yanında var olanları bir kazana koyarak pişirdikleri yemekteki lezzet gibidir. Bu manada düzenlenen "Düzce'de Halk Bilimi" konulu sempozyum diğer illere nazaran daha kapsamlı olacaktır.

Söz konusu sempozyumda "Tarzları ve İnançları Bakımından Düzce'deki Romanlar" konusunu incelemeye çalışacağım.

Romanlar vatandaşlar hakkındaki tebliği sunmama vesile 2010 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat alanında tamamlamış olduğum "Düzce'deki Roman Vatandaşların Dini Tutum ve Davranışları" konulu tez çalışmamdır. Yüksek Lisans tez çalışmasına esas "Roman Açılımı" olmuştur.

Tebliğimizdeki yol haritamız, Romanların tarihsel farklılıklarına değinsek de asıl olarak Roman toplumunun yaşadığımız ortamın bir parçası olduğunu ortaya koymak olacaktır. En büyük problemleri olan ötekileştirme yapmamaya gayret göstereceğiz. Tebliğimizin yol haritası; farklılığımız zenginliktir", "konu ile ilgili bazı kavramlar, Roman toplumunun tarihçesi, sosyo-kültürel özellikleri, geleneksel inanç sistemleri ve araştırma bulgularına göre sempozyum düzenleme amacı doğrultusunda Düzce'deki Roman vatandaşların dini inanç, tutum ve davranışları olarak planlanmış bulunmaktadır.

1- Farklılıklarımız Zenginliktir

İnsanoğlu ilk insan Adem'den türemiştir. İrk, dil, din, mezhep farklılıkları anlamında aklımıza

ne geliyorsa tümü insanlığın atası Adem'den sonra ortaya çıkan farklılıklardır. "Adem'in Çocukları" ifadesi de bu manada tüm farklılıkların öz itibarı ile aynileşmesi demektir.

Allah Teâla Kur'an-ı Kerim'de yaratılış ve haklar bakımından tüm insanların eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğunu bildirmektedir. Hak ve özgürlükler açısından farklı renk, dil ve inançların birbirine üstünlük vesilesi yapılmamasını gerektiğini bildirmektedir. Bu konuda "Ey insanlar! Muhakkak ki biz, sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve sizi millet millet, kabile kabile yaptık ki, tanışıp kaynaşasınız. Allah katında en şerefli-niz O'ndan en çok korkanınızdır" (Hucurat, 49/13) ayeti İslam Dini'nin ve Müslümanlar'ın ırk ve ırkçılık konusunda mihenk taşı durumundadır.

Yine aynı surenin 49. ayetinde "Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırma-yın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir" buyurularak dini, dili, ırkı, rengi, yaşam tarzı vs. farklılıklarından dolayı herhangi millet, ırk veya topluluğun alaya alınmaması gerekliliği vurgulanmıştır.

Yaşadığımız yüzyılda yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ile insan hak ve özgürlükleri açısından tüm insanlığın hak ve özgürlüklerinin eşit olduğunun ortaya koyulması amaçlanmıştır. Avrupa'nın yüzyıl savaşları sonunda bu bildiriye sunması bir nevi aforoz çıkarması gibidir. Zira tarihin ortaçağ veya karanlık çağ olarak isimlendirdiği dönemlerde "insan" olmak soy, ırk, renk ve mali güç ile nitelendirilmekteydi.

Oysaki İslam Dini geçmişte tahrif edilen anlayışları tekrar tashih ederek Hz. Peygamber'in tebliğinin temelini tevhid inancından sonra insan hak ve özgürlüklerine oturtmuştur. Köleliğin esaretinde, insan onurunun hiçe sayıldığı cahiliye düzenini ilk inen ayetlerle yıkarak insanların

* Uzman, Düzce İl Müftülüğü.

eşitliğini ilan etmiştir. Allah Teâla İslami tebliğde ki önceliği, insanın insan olma özelliğini yitirdiği cahiliye döneminde hak ve özgürlüklerin yaşanır hale gelmesine vermiş, şahsiyetlerin dokunulmazlığını tesis etmiştir.

Hz. Peygamber (as) vefatının ardından en çok korktuğu şeylerden biri olan ırkçılık davasının geri gelme endişesini Veda Hutbesi'ndeki şu beyanı ile ifade etmektedir: "Rabbimiz birdir. Babanız da birdir. Hepiniz Adem'in çocuklarıdır, Adem ise topraktır. Arab'ın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerine üstünlüğü olmadığı gibi; kırmızı tenlinin siyah üzerine, siyahın da kırmızı tenli üzerinde bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvada, Allah'tan korkmaktır. Allah yanında en kıymetli olanınız O'ndan en çok korkanınızdır." Allah Rasulü'nün ifadelereinden de anlaşılacağı üzere farklılıklarımız zenginliğimiz vesilesi kılınmıştır.

İslam Dini, İslam'a geçmiş toplumların önceki dönem kültürel özelliklerinin İslam'ın temel esaslarına aykırı olmadığı sürece yaşamasına izin vermiştir. Günümüzde de farklı etnik kimlikteki Müslüman gruplarda giyim, yeme-içme, sosyal yaşam vb. alanlarında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılık, kültürlerin birbirleri üzerinde üstünlük kurmak veya çatışmacı bir yaklaşımla değil hoşgörü prensibi ile olduğu sürece İslam'a uygun bir birliklik ortaya çıkmış olur. Bu ise olduğu gibi kabullenme demektir. Hac görevi için kutsal mekanlara dünyanın dört bir köşesinden gelen mezhebi farklılıklar içindeki anlayışa hakim Müslümanlar'ın kendi mezhebi anlayışına göre ibadetleri bunun en güzel örneğidir.

Düzce birçok milliyeti barındırması bakımından özel bir ildir. Bu durum Düzce ilini küçük Türkiye yapmıştır. İçinde barındırdığı milliyetler farklı kültürleri de ortaya çıkarmakta olup bu ise zenginlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Birlikliğin sağlanması karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile beraber olduğu gibi kabullenme ile mümkündür. Ne zamanki bir milletin diğer milleti yaşam şekli, inanış, sosyolojik yapılanma, yeme içme kültürü gibi bazı özelliklerinden dolayı alaya alma, hakir görme ile birlikte argo ifadelerle nitelendirmeye başlamışsa farklılıkların kaynaşma vesilesi değil ayrışma vesilesi olmasının yolu açılmış demektir.

Her platformda halk ağzı olması ile birlikte Düzce'de 72, 5 millet yaşadığı, 23 dilin konuşulduğu ifade edilir. 72 millet anlaşılabilir olduğu halde "buçukluk" ifadesinin neyi ifade ettiği düşündürücüdür. Aslında "buçukluk" ile Hindistan'dan göçü ile birlikte iltica etmiş oldukları tüm ülkelerde bir millet olarak kabul edilmeyen Romanlardır. Roman toplumunun her ne kadar Anadolu topraklarında özgür bir anlayışa hakim

yaşantıları olmuş olsa da bir millet olarak kabul görülmemişlerdir. Son zamanlarda hak ve özgürlüklerin genişletilmesi amacı ile yürürlüğe sokulan "Roman Açılımı" bir anlamda bir milletin buçukluktan kurtulup tam olması yolunun açılımı mahiyetindedir.

Roman toplumu göçebe veya yarı göçebe yaşam tarzları nedeni ile bilimsel araştırmalar açısından bakir olarak gün yüzüne çıkmayı beklemektedir. Bizim tez çalışmamıza esas olan konu da diğer halkların hayat tarzı ve inanç şekilleri hakkındaki bilgi eksikli olmuştur. Zira halk ağzındaki inançları bakımından Roman algısı (Çingene algısı) en basit ifade ile "Roman'ın (çingene) Müslüman olması için tuğla üzerinde tuğla eriyinceye kadar yıkanması gerektiği" şeklinde anlayışdır. Hiçbir millet yoktur ki diğer dinlerden İslam dinine geçmesi için ayağının altında tuğla eritme zorunluluğu bulunsun. Yıllarca Roman milletinin içinde bulunduğu dininin ne olduğunun ötesinde onun yaşadığı ortamda Müslümanlığı bile kabul edilemez olmuştur.

Türkmen, Kürt, Çerkes, Abhaz, Laz vb. etnik kimlikler Halk Bilimi açısından incelenme talebi ile karşılaştıklarında bir dik duruşla kapılarını sonuna kadar açan bir anlayışın hakim olduğu görülmektedir. Bu alanlarda çok sayıda bilimsel çalışmalar, yazılmış eserler bulmak mümkündür. Roman toplumu geçmişte atalarının göçebe yaşam tarzları, yerleşik düzene geçtikten sonra da ötekileştirmenin etkisi ile içe dönük bir yaşam standardını tercih etmişlerdir. Bu durum kendilerinin yaşam tarzları ve inançları bakımından bakir bir alanda kalmalarına neden olmuştur. Bakirlik belki birçok alanda duru/katıksız kalmak gibi değerli görülse de Roman toplumunun günlük hayatın yaşam standardını yakalayamamasına neden olmuştur. Bu alandaki bakirlik "olumsuzluk" olarak karşımıza çıkmıştır.

Roman toplumu ile alakalı bilimsel değeri olan eserlerin bir elin parmakları sayısına ulaşmadığı, var olan eserlerin edebi roman tarzında yazıldığı görülmektedir. Görsele yönelik çekilen film ve dizilerin ise Roman toplumunun belirli bir kesiminin hedef alınarak piyasaya sürülmesi cüz'lerin özellikleri ortaya konularak bütününün özelliklerinin yansıtılması ile oluşturulmuştur; eğlence düşkünü, menfaati için her şeyi yapan vs.

Ötekileştirmenin vermiş olduğu toplum psikolojisi ile evliliklerine varıncaya kadar kendi içine kapanmış bir toplumun içine girip, ev ev dolaşan alan araştırması yapmak oldukça güç oldu. Kendileri hakkında diğer toplumlar tarafından kabul edilen olumsuz algıların farkında olan toplumun fertleri planlanan her türlü çalışmanın önüne set çekmişlerdi. Zira geçmişte yapılan çalışmalarla

inançsızlık, ahlaksızlık, eğitim düzeyinin düşüklüğü, asayiş olaylarının çokluğu vb. sonuçlarla anımları kendilerini rahatsız etmiştir.

Sonuç olarak araştırmamız yaşanan toplumun geneline hâkim olan önyargı veya algılardan geneli itibarı ile olumsuzluk içeren yargıları içermektedir. Tüm zorluklara rağmen alanda yapılan araştırma başlangıçta dini inanç ve tutumları bakımından farklılıkların incelenmesi amacıyla başlayan çalışma çok da farklılıklarının olmadığını ortaya çıkarmıştır. Uzun yıllar toplumun diğer milletlerinin büyük oranda payını aldığı imkânlardan mahrum kalmış bir toplumun diğer toplumlar karşısında belki de ilk yapılması gereken farklılıklarının ötekileştirmeye götürece kadar olmadığını tespitinin yapılmasıdır.

2- Konu İle İlgili Bazı Kavramlar

"Çingene" kelimesi kök olarak "çenk" veya "çing"ten türemiş, bu şekliyle ilk olarak Türkler tarafından kullanılmıştır. Kelimenin kökü olan "Çeng", kanuna benzer dik tutularak çalınan bir çeşit saz manasına gelirken, "çengi" ise "çeng" denilen sazı çalan kimse ve çalgı esnasında oynayan dansöz anlamlarına gelmektedir. "An" ve "en", Farsça dilbilgisinde kelimenin sonuna gelecek kelimeye çoğul anlamı katan bir ektir. (Özkan, 2000).

2.1. Roman Kavramının Sözlük ve Terim Anlamı

Son zamanlarda ülkemizdeki Çingeneleşenleri kendilerini "roman" olarak adlandırmaktadırlar. Kullanımı yeni olmakla beraber Roman kelimesi, dünyada mevcut çingene nüfusunun büyük kısmının çeşitli lehçelerle kullandığı dil olan Romani dilinde insan/adam anlamına gelen "rom" kökünden türemiştir (Akgül, 2006:104). Türkiye'de Çingene olarak ifade edilen topluluk, Batı'da "Rom" (çoğulu Roma), kendilerinin bir kısmınca da "Roman" kelimesiyle ifade edilmektedir.

"Rom" kelimesi Sanskritçe "adam" ve "koca" gibi manalara gelen, bu kelime kök olarak Sanskritçe "dom" kelimesinden türetilmiştir. İspanyol çingenelerince kullanılan "Kalo" kelimesi ise Hintçe'de olduğu gibi "siyah" anlamına gelmektedir. Muhtemeldir ki tenlerinin istisnalar hariç esmer olması onları bu kelimenin kullanımına yönlendirmiştir.

Günümüzde anlamının tahkir ifadelerine kayması ile Çingeneleşenlerin bir kısmı "Çingene" kelimesinin kullanımını terk ederek, ana vatanlarının dillerine sadık kalmış, kendileri için Roman tabirini kullanmaya başlamışlardır. Aynı şekilde bunlar Avrupa'da "Roma" genel adı altında da

anılmaktadır (Özkan, 2000:4). Fakat toplumumuzda yaygın olarak zannedildiği gibi Roman kelimesi Romanyalı anlamında değildir. Zira Roman toplumunun tüm ülkelerde olduğu gibi Romanya'da da bulunmaları onların Romanyalı olmalarını gerektirmez. Onlar Romanya'ya da tüm ülkelerde olduğu gibi Hindistan'dan göç yolu ile gelmişlerdir.

Romanlar ülkemizde yaşadıkları yörelere göre farklı şekillerde isimlendirilmektedirler. Ülkemizin birçok yöresinde diğer halklar tarafından halâ Çingene olarak isimlendirilmelerine rağmen roman kelimesinin kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır.

3- Romanların Tarihçesi ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları

Romanlarla ilgili yapılan araştırmalar, onların kökenine, atalarının Hindistan'dan ayrılma nedenlerine, yola çıkış tarihlerine ve Avrupa'ya göçlerinin ilk evrelerine ilişkin yanıtız bir takım sorularla karşı karşıyadır. Bununla beraber Çingene konusunun araştırmacıları, Balkanlar'ın "çingeneleşenlerin ikinci yurdu" olduğunu sıklıkla dile getirmekte ve Romani'yi (çingene dili) "Balkanlaşmış Hint dili" olarak tanımlayıp sınıflandırmaktalar (Marushiakova - Popov, 2009:13).

Çingeneleşenler üzerine araştırma yapan bilim insanları, onların daha ziyade Hindistan kökenli oldukları tezini ileri sürmektedirler. Onları bu kanaate götüren sebep, 200 yılı aşkın bir zamandan beri çingeneleşenler üzerine yapılan dil karşılaştırmalarının, onların dilinin büyük ölçüde Hintçe ağırlıklı olduğunu göstermesidir (Özkan, 2000: 10).

Öte yandan, Çingeneleşenlere Mısır'dan yayıldıkları kabul edilerek "Kıpti" denilmiştir. Nitekim bir kısım Çingeneleşenler memleketlerinin küçük Mısır

denilen yer olduğunu ve bu memleketin fazla kalabalık ve geçimi dar olması dolayısı ile göç etmeye mecbur kaldıklarını söylemişlerdir (Gök-bilgin, "Osmanlı Toplumunda Çingenerler").

Romanların kökenlerinin Hindistan olduğu, 200 yılı aşkın bir zamandan beri dil karşılaştırmaları sayesinde bilinmektedir (Alpman, 1993:95). Hindistan'a dışarıdan yapılan akınlar ve ekonomik sebepler nedeni ile göç yolculuğuna başlayan Romanların genel kabule göre Avrupa'ya varışı, biri Ermenistan ve Anadolu üzerinden doğu yolu, diğeri Mısır güzergâhı ile Kuzey Afrika olan batı yolu olmak üzere iki anayol ve üç ayrı güzergâhtan olmuştur. Bu güzergâhlardan ilki Afganistan, İran, Türkiye (Anadolu) ve Balkanlar; ikincisi Afganistan, İran, Ermenistan, Rusya ve Balkanlar üzerinden; üçüncüsü ise Afganistan, İran, Suriye, Filistin, Kuzey Afrika ve İspanya üzerinden olmuştur. (Özkan, 2000:19)

3.1- Osmanlı Romanları

Anadolu gerek Osmanlı ve gerekse Türkiye Cumhuriyeti döneminde, bütün azınlıklar için olduğu gibi Romanlar için de gerçek bir sığınak yeri olmuştur. Nitekim Osmanlı devri Çingenerinin genel durumları hakkındaki bilgiler ve Osmanlı arşiv belgeleri bunu doğrulamaktadır. Çingenerinin göçebe bir hayat yaşamalarından dolayı Osmanlı Devleti, onlardan düzenli olarak vergi alabilmek amacıyla yeni fethedilen yerlerden çingenerlere toprak vererek, onları yerleşik hayata geçmeye ve ziraata teşvik etmiştir.

Osmanlı Devleti Roman halkının dinini dikkate alarak Müslüman Romanlarla Gayri Müslim Romanların birbirine karışmasına da müsaade etmemiştir. Osmanlı Devleti, sınırları içerisinde yaşayan çingenerleri Müslim ve gayri Müslim olarak iki gruba ayırmıştır. Fatih Kanunname-si'nde çingenerlerin dinî durum ve ayırımları da ortaya konulmaktadır. Bu kanunnameye göre: "Müslim olan çingene, kâfir olan çingenerler arasında oturmamalı, Müslümanlara karışmalıdır. İlle de onlarla birlikte oturup, Müslümanlara karışmayacak olursa, onların da kâfirler gibi haraçları alınmalıdır". (Özkan, 2000:21-24)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Kanunî dönemine ait Tapu-Tahrir Defteri'nde "Kanunnâme-i Kıbtîyân-ı Vilâyet-ı Rum ili" başlığı adı altında kayıtlı Roman vatandaşlara yönelik kanunnâmeler bulunmaktadır. Kanunnâmelerde dikkati çeken en önemli hususlardan biri, Osmanlı'nın göçer hayat yaşayan Romanların nasıl kontrol altına alınacağına tespiti, onların gezip dolaşacağı yerlerin belirlenmesi, bu belirlenen yerlerin dışına çıkmalarına müsaade edilmemesi ve hepsin-

den önemlisi de onları yerleşik düzene ve ziraatla uğraşmaya sevk edilmesidir. (Özkan, 2000:21-24)

Sultan II. Selim (1566-1574) 1574 yılındaki bir fermanıyla "Bosna-Hersek'te yerleştirilmiş olan çingenerlerin vergiden muaf olduklarını, hiç kimsenin onların aktivitelerine karışmamasını, ancak kanunları ihlâl eden çingenerlerin de çeri-başlıları tarafından yakalanarak, devlete teslim edeceğini bildirmektedir". (Özkan, 2000:21-24)

II. Süleyman (1687- 1691) tarafından Selanik Beroya ve Genitsa kadılarına, Romanlardan vergi toplama usulü ile ilgili verilen kanunname kaydetmeye değer görülmektedir: "Bu ırk ayrı yaşadığı ve sayıca sınırlı olduğu için azami derecede saygı görmelidir. Vergiler, kaçkun (kaçaklık hali) ve cürm-ü cinayetten (katillik hali) oluşan ve ortak hazineye gidecek olan bu vergi ve haraçları tek bir kişi ile dahi engelle karşılaşmadan toplamasını sağlayın. Asıl önemlisi, hiçbir vezir, idareci, devlet görevlisi, güvenlik memuru, saray mensubu, vakıf ve mülk temsilcisi ve zaimin (zeamet sahibi) veya başka kimselerin Çingenerleri ilgilendiren meselelere karışmalarına izin vermeyin. Çingenerleri devlete karşı bir usulsüzlük yapmaktan uzak tutun ve fermanımda (II.Süleyman) belirtilen miktardan fazlasını talep ederek onlara karşı herhangi bir haksızlık yapmayın ve baskı uygulamayın" (Marushiakova -Popov, 2009:49). Sultanın bu fermanı Romanların iyileştirilmesine yönelik önemli ipuçları sunmaktadır. Avrupa'nın Roman halkı topyekûn işkence veya imha yaptırımları karşısında Osmanlı'nın insancıl tutum ve sefkati olarak görülmektedir.

3.2- Günümüz Türkiye'si Romanları

5. Yüzyıldan beri kullandıkları genel kabul olan Anadolu toprakları Roman halkına geniş ve rahat bir yaşam alanı sağlamıştır. Anavatanları olan Hindistan ile birlikte Mısır ve Avrupa'da daha sıkıntılı bir yaşam standardı olan Roman halkı, gerek Osmanlı Devleti gerekse Türkiye Hükümeti'nce bir vatandaş olarak değer görmüştür.

Ülkemizde Romanlar yerleşik ve göçebe olmak üzere ikiye ayrılırlar. Göçebe olarak yaşayan romanların geneli yarı göçebe bir hayat sürdürmektedir. Yılın belli zamanlarını göç ederek belli zamanlarını da yerleşik olarak hayatlarını devam ettirmektedirler. (Özkan, 2000:61).

Yerleşik olarak yaşayanlar halkın kendilerine özgü göçebeliğin vermiş olduğu özgür yaşam standardını yerleşik hayata da yansıtmışlardır. Öyle ki çadır kültürleri genel olarak yerleşik hayatın parçası olan ev sistemine de etki etmiştir.

Örneğin 12 Kasım 1999 Düzce Depremi'nin ardından büyük çoğunluğu eski ve kerpiçten yapılmış derme çatma olan romanlara ait birçok ev yıkılmış, evi yıkılanlar Düzce Kalıcı Konutlar Bölgesinde konut almaya hak sahibi olmuştur. Apartman sisteminde olan evlerine yerleştikleri halde daha sonra apartman hayatının giderlerinin yüksek olması ve giderleri karşılayamamalarını gerekçe göstererek apartman hayatını terk etmişlerdir. Tekrar eski yaşam tarzına dönmüşlerdir. Bu durum onların belli standartlara sahip yerleşik düzeni benimsemeye zorlandıklarını göstermektedir. Romanların yaşam biçimlerinden giyinişlerine, gelenek ve göreneklerinden toplumsal yapılarına ve müziklerine kadar pek çok farklı alanda gerçekleştirdikleri eylemler halâ kendilerine özgüdür.

3.3.1- Türkiye'de Roman Nüfusu

Türkiye genelinde yaşayan Romanların nüfusu hakkında çok çeşitli rakamlar verilmektedir. Bunun nedeni ise konargöçer yaşam tarzında bulunan Romanların sayımında yaşanan problemlerdir.

Ali Rafet Özkan'ın yapmış olduğu araştırmaya göre Türkiye Çingenelerinin göçerler hariç, toplamı 433.940'dır. Her ne kadar Özkan araştırmasında Roman vatandaşların yaşamış olduğu tüm yerlere gittiğini söylemiş olsa da araştırmamıza konu olan Düzce veya il olmadan önce bağlı bulunduğu Bolu'nun adı burada geçmemektedir. Buna benzer durumlar dikkate alındığında Romanların tahmini sayısının beş yüz bine ulaştığı düşünülebilir.

2007 yılında Milliyet Gazetesi'nin Konda Araştırma Şirketi'ne yaptırdığı ve şirketin denekler ile tüm Türkiye çapında 47958 kişiyle evlerinde yüz yüze yaptığı bir anket neticesinde Türkiye'nin etnik yapısı deneklerin kendilerini tanımlamalarına göre Romanların yüzdelik dilimi 0,03 olarak çıkmıştır. Yine aynı araştırmaya göre Romanların nüfusu 300 bin olarak ifade edilmiştir.

Düzce merkezde beş mahalle ile Çilimli ilçesinde yaşayan Romanlar genel itibarı ile yerleşik hayat yaşamaktadır. Ancak özellikle 1999 yılında yaşanan 17 Ağustos ve 12 Kasım Depremlerinde Ereğli, Zonguldak, Sakarya civarlarından Düzce'ye büyük oranda yarı göçebe özelliğe sahip Roman göçü yaşanmıştır.

Düzce ili merkezi itibarı ile Çamköy, Çay, Ağa, Akpınar ve Camikebir mahallelerinde yaşayan roman halkının diğer halklarla iç içe yaşamaları, toplumun tüm bireylerinin etnik bir ayrım yapılmaksızın yerleşim alanlarında nüfus sayımının yapılması da bir başka neden olarak görülmektedir.

4. Romanların Dil Yapısı ve Özellikleri

Romanların dil yapısı ile ilgili "Türkiye Çingeneleri" adlı eserde; Romanların ana vatanının Hindistan olduğunun belirlendiği, yapılmış olan bütün çalışmalarda Roman dilinin Hint dil yapısına uygunluğu ifade edilmiştir. Fakat göçün ardından Avrupa, İran ve Mısır-İspanya yol güzergâhlarında karşılaşmış oldukları halkların dillerinden etkilenmişlerdir. Hatta karşılaştıkları dillerin şivelerinden de yansımalar olmuştur.

Türkiye'deki yerli Roman grubu dillerinde çok sayıda Türkçe kelimeye yer verilirken, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'dan Türkiye'ye göç etmiş olan Romanların ise geldikleri ülkelerin dillerinden çok sayıda kelime aldıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla bunlar hem Avrupa hem de Türk Çingene şivesiyle konuşmaktadırlar. Buna rağmen ülkemizin Orta, Güney ve Batı kısımlarındaki çingenelerin şivelerinde çok büyük bir benzerlik göze çarpmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan çingenelerde daha farklı şive bulunmaktadır. Mesela Güneydoğu Anadolu romanları babaya "pader", anneye "mader", çocuğa "hiçe" gibi daha ziyade Farsça ağırlıklı kelimeler kullanırken, diğer yörelerin Çingeneleri; babaya "dad", anneye "mıday", çocuğa "sopar", erkek ve kız çocuğuna "çay" demektedirler. (Özkan, 2000:69-72)

Ayrıca Özkan Ülkemizde yaşayan Romanların dillerinden bazı örnekleri şu şekilde vermektedir:

Bazı şahıs isimleri: Baba "dad", anne "mıday", oğlan "çav", kız "çay", kadın "romni", koca "rom", gelin "bori", damat "güveyis", reis "goşo", dede "papos", nine "mami", amca "mocak", dayı "dayı", abla "peral".

Organ isimleri: El "vas", ayak "puro", yüz "domuy", karın "romni", bacak "cank", boyun "hula", kafa "şoro", saç "bala", göz "yaka", kaş "puva", kulak "gana", burun "nak"...

Sayı isimlerinden Bazıları: Bir "yek", iki "tuy", üç "tirin", dört "iştär"...

Hayvan isimlerinden Bazıları: At "grad", tavuk "takni", inek "nişka"... (Özkan, 2000:69-72)

Çalışma alanımızdaki mülakatlarda 60 yaş üzeri yaşlarda roman dilinden bazı kelimeleri bildikleri görülmüştür. Genç nesilde ise bu kelimelerin varlığına rastlanmamıştır. Roman toplumu dil ve kültürel özelliklerini büyük oranda yitirmiştir. Bunun en büyük sebebi olara Roman toplumu, bir Çerkez, bir Abhaz, bir Laz kadar kendisinin kimliğini açıkça ortaya koyamamış olmalarıdır. Bu durum onların kimliklerine has kültür ve yaşam tarzlarının yok olmasına neden

olduğu gibi dil yapılarının da yok olmasına neden olmuştur. Muhtemeldir ki diğer halklar kadar rahat bir yaşam şansı bulmuş olsalardı bir Çerkezce kadar bir Lazca kadar veya Kürtçe kadar yaşayan bir dillerini görmemiz mümkün olacaktı.

5. Sosyo-Kültürel Özellikleri

Roman aile yapısı "geniş aile" karakteri taşımaktadır. Onların aile yapısını iyi anlayabilmemiz için, aile bireylerinin teker teker ele alınması ve aile içerisindeki işlevlerinin ortaya konması gerekmektedir. Çoğu zaman evlenen çocukların da aynı ev içerisinde yaşadıkları görülmektedir.

Roman aileleri için çocuklar hayatın özü, hedefi ve merkezidir. Çocukların Roman aile yapısında küçümsenemeyecek işlevi vardır. Göçebe yaşam tarzında erkek çocukların, genellikle bohçacılık yapan annelerine refakat ettikleri bilinmektedir. Ayrıca yetişkin kız kardeşlerinin denetimi ve kontrolü yine erkek çocukların görev ve sorumlulukları arasında bulunmaktadır. Kız çocukları ise evde veya çadırdaki yemek pişirme, bulaşık yıkama, temizlik yapma ve su taşıma gibi ev işleriyle meşgul olmaktadır (Özkan, 2000:47).

Konar göçer yaşamda büyük sorun olarak çocukların eğitim mahrumiyeti görülmektedir. Küçük yaşta ekonomik yaşamın bir parçası haline gelen çocuklar eğitim öğretim çağlarını aile ekonomisine katkı ile geçirmektedir. Bu durum ise örgün eğitim açısından büyük sorun oluşturduğu gibi din eğitimi açısından büyük önem arz eden Yaz Kur'an kurslarından da yararlanamamalarına neden olmaktadır. Günümüz yetişkinlerinin hem pozitif bilimlerden hem de dini bilgilerden yoksun olmalarına neden olmuştur.

Düzce'de de birkaç kuşak öncesine kadar roman ailelerinde çocukların eğitimine çok fazla önem verilmediği yaptığımız mülakatlardan anlaşılmaktadır. Buna en çarpıcı örnek 2010 yılı içinde Çamköy Mahallesi'nin yakınında bulunan bir fabrikaya lise mezunu eleman alınacağı duyurulmuş, Romanların başvuru yapması istenmiş, ancak yaklaşık 950 civarında nüfusa sahip olan bu mahalleden lise mezunu hiç kimse çıkmamıştır. Bu durum daha bir kuşak öncesinin örgün eğitim anlayışını ortaya koymaktadır. Günümüzde ise bu durum tamamen değişmiş, lise ve dengi okullaşma oranının yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca çocuklar ile yapılan görüşmelerde her bir çocuğun okumak ve belli bir meslek sahibi olmak arzusu içinde oldukları görülmüştür.

Yaygın eğitimin en önemli basamağı olan din eğitimi de durum bundan farklı görünmemektedir. Dindaşını ötekileştirme olarak ifade edilebilecek bir anlayışla dışlanan Roman toplu-

mu, din ve dinî hayatın bireyin günlük hayatındaki önemini farkındalığından uzak bir hayat sürmüştür. Her ne kadar bazı aileler kendi özel çabaları ile çocuklarının dinî eğitimleri ile ilgilendikleri görülse de genel olarak dinî bilginin yetersiz olduğu görülmektedir. Ebeveynler ile yapılan görüşmelerde hem örgün eğitimde hem de din eğitiminin amaçlandığı Yaz Kur'an Kurslarında çocuklarının diğer halklarca dışlandıklarından şikâyetçi olmuşlardır. Bu husus onların eğitimden yoksun kalmalarının önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Karşı taraftan bakıldığında ise Romanların temizlik anlayışları, giyim tarzlarında farklılık ve konuşmalarında argo kelimelere sıklıkla yer vermeleri kendilerinden uzaklaşma gerekçesi olarak görülmektedir. Ne var ki unutulmaması gereken, eğitimin bireyin yaşantısı üzerinde büyük etkisinin olduğudur. Eksiklik ve topluma aykırılık gibi görünen durumlar ancak eğitim süreci içerisinde düzeltilebilir. Toplumumuzun çoğunluğu Romanlar hakkında temizlik noksanlığı, ahlâkî bozukluk, dinî yetersizlik veya suç meyilli olma şikâyetinde bulunulurken, onların eğitimin vazgeçilmez iki kurumu olan okul ve camiden dışlanması tam bir çelişki olarak görülmektedir. Zira eğitim olmazsa toplum için vazgeçilmez olan normlar anlaşılabilir, anlaşılmadığı gibi normlara uyulması da beklenemez.

Roman toplumu, genç kızları ile ilgili romanlarda, dizilerde, filmlerde ve bazı araştırma yazılarında anlatıldığı gibi bir takım olumsuzluklar içinde hayat sürdürdüklerine yönelik bilgiler verilmesi karşısında rahatsızlık duymaktadır. Oysaki araştırma alanımızda genç kızların okula gittikleri ve geleceğe yönelik bir ideallerinin buldukları görülmektedir.

Dinî eğitim ve öğretim konusunda yaz Kur'an Kurslarına devam etmek onların dinî bilgilerini artırmaktadır. Fakat yeterince dinî bilgilerinin olmadıklarını bunun için mahallelerde Kur'an Kursunun açılmasını isteyenler oldukça fazladır. Genel bir kanı olan dışlanmışlık onları diğer halkla iç içe olarak kurslara gitmekten alıkoymaktadır. Fakat dışlanmışlık duygusunu yenmeyi başaran kızlar ise kurslara giderek din eğitiminden faydalanmaktadır. Dikkati çeken bir diğer husus da, gençler arasında hafızların ve İmam Hatip Lisesini bitiren kız ve erkeklerin olması, az da olsa gelecekte meslek hedeflerinde İmam Hatip veya Kur'an Kursu Öğreticisi olma arzusunda bulunanların olmasıdır.

Roman toplumunda kadınların ailenin oluşumunda katkıları çok büyüktür. Ev işlerinin yanı sıra onlar, ailenin geçimini temin etme hususunda da önemli rol üstlenmektedir. Özellikle roman

kadınları çiftçilik, bohçacılık, sepetçilik ve benzeri işler yaparak kocaları ile birlikte ev ekonomisi için her türlü fedakârlığı göstermektedir. Sırf ekonomik katkı olması açısından sabahın karanlığında eşleri ile birlikte salyangoz toplamaya bile gitmektedir.

"Türkiye Çingeneleri" adlı kitapta Roman kadınlarının dilencilik, falcılık, büyücülük, çiçekçilik yaptıkları, kadınların bir çok işi yapmasına rağmen, romanlardaki pederşahi (patriarkal) aile yapısından dolayı önemsiz varlık olarak değerlendirildikleri, parayla satın alındığı için mülk olarak telakki edildikleri, bir erkek çocuk doğurmadan "kadınlık" (romni) makamına yükselemedikleri anlatılmaktadır (Özkan, 2000:48). Ancak araştırma alanımızda bu bilgilerin varlığına rastlanmamıştır. Günümüz romanları araştırmanın örneklem bölümünde görüleceği gibi İslâm inancına sahip bulunmaktadır. Romanların eşleri arasında geleneksel anlamda da dayanışma bulunmaktadır.

Roman erkeklerinin evi geçindirme derdi ile birçok işi yaptıkları bilinmektedir. Bununla beraber İslâmi yaşantı onların eşlerine daha yakın ve sevecen yaklaşımlarını sağlamıştır. Araştırmamıza konu olan alanda erkeklerin mutlaka bir işle meşgul oldukları görülmüştür. Son zamanlarda roman erkeklerin daha fazla ibadetlerinde devamlılık gösterdiği bir gerçektir. Mahallelerde bulunan din görevlilerinin cami merkezli yapmış oldukları çalışmalar onların camiye olan ilgisini artırmaktadır.

6. Sosyal Yapılanma ve Yaşam

Düzce ili romanlarında sosyal yapılanma 2010 yılında kurulmuş tamamlanan Düzce Roman Derneği isimli bir dernek çatısı altında yeni yeni yapılanmaya başlamıştır. Henüz kuruluş aşamasını yeni tamamlayan dernek özellikle romanların bir çatı altında birleşmesini, sorunların çözümünün tek elden yürütülmesini amaçlamaktadır. Ayrıca Roman mahallelerinin muhtarları mahallelerinin ihtiyaçlarına ortak çözüm üretme çabası içinde bulunmaktadırlar.

Düzce Valiliği tarafından başlatılan yaşam standartlarının iyileştirilmesi, barınma ihtiyacının giderilmesi ve iş imkânları sağlanması çerçevesinde bir takım somut çalışmalar yapılmaktadır. En büyük problem olarak görülen işsizlik karşısında İl Halk Eğitimi meslek edindirme kursları açılmıştır. Sepetçilik mesleğini yapan romanların yaptıkları ürünleri pazarlama noktasında çalışmalar sürdürülmektedir.

Kahvehaneler yaz ve kış sosyal yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Kahvehane hayatı roman

erkeklerinin hayatında fazlaca yer tutmaktadır. Son on yıldır bir diğer sosyal birleşme mekânı ise camiler olmuştur. Roman mahallelerinde görevli din görevlilerinin etkinlikleri ile camilere devam artmış, camiler romanların yaşamlarının bir parçası haline gelmiştir. Ağa Mahallesi Yeşil Cami cemaati çok güzel örneklik teşkil etmektedir. Çanköy Mahallesi İmam Hatip, Cami Dernek Başkanı ve muhtarın gayretleri ile Düzce Valiliği'nin onayı ve İl Müftülüğü'nün gözetimi altında açılmış olan Camilerde Kur'an Öğretimi Kursuna yetişkin erkekler büyük ilgi göstermiştir.

Düzce İl Müftülüğü tarafından hazırlanan "Bilinçli Gelecek için Eğitim" projesi kapsamında yetişkin eğitim programı uygulanmıştır. Proje kapsamında Çanköy Mahallesi'ndeki yetişkinlerin dini, ahlaki, sosyal, iletişim vb. konularda bilgilendirilmesi disiplinler arası işbirliği halinde sürdürülmektedir.

Yine Düzce İl Müftülüğü tarafından hazırlanan "Yeni Nesil Yetiştiriyor" projesi kapsamında 04-06 Yaş Kur'an Eğitimi kursu açılması planlanmıştır. Bu sayede 40 roman çocuğunun dini, ahlaki, kültürel ve sosyal alanlarda gelişimlerine katkıda bulunulması planlanmaktadır.

Roman kadınlar ise ev sohbetlerinde bulunmakta, haftada bir kez farklı ailelerin evlerinde toplanarak dinî etkinlikler yapmaktadır. Bazı mahallelerde İl Müftülüğü ve İl Halk Eğitimi Müdürlüğü'nce açılan yetişkin kadınlara yönelik kurslar da büyük ilgi görmektedir.

7. Düzce'deki Romanların Dinî İnanç, Tutum ve Davranışlarıyla İlgili Bulgular

Tebliğimizin bu bölümünde Düzce ilinde yaşayan Roman halkının dini inanç, tutum ve davranışları üzerinde 2010 yılında düzenlemiş olduğumuz anket çalışmasından bazı istatistikî örnekler üzerinde duracağız. Daha önce de ifade edildiği üzere Roman toplumu Hindistan kökenli bir toplumdur. Sınırlı sayıda kaynaklarda onların Hindistan'dan meşeli dini, kültürel ve sosyal yaşamlarını beraberinde gittikleri yerlere götürdükleri görülmektedir. Örneğin Avrupa'da toprak ağalarının hanımlarına yönelik fal vb. maharetleri ilk dikkat çeken özellikleri olmuştur.

Osmanlı ve Türkiye Romanları ise uzun yılların, farklı göç yolculuklarının ve kısmi zamanlı ilgi odağının dışında baskı ve reddedilme hareketlerinin etkisi ile kültürel yapılarının yok olması ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum onların dil, inanış, kültür vb. yaşamlarında geçmişin izlerinin yok olmasına neden olmuştur. Her ne kadar ileri yaşlardaki deneklerimizde atalarının yaşam tarzları ile ilgili kalıntılar olsa bile sözlü ve

yazalı kaynak olma özelliğini yitirdiği görülmektedir.

Bununla birlikte araştırmamız başlangıç itibarı ile onların diğer toplumlardan farklılıklarını ortaya koymayı amaçlamış olmakla birlikte sonuç itibarı ile yaşadıkları toplumun bir parçası olduklarını ortaya çıkarmıştır. Kapalı bir yaşam tarzı içinde varlığın devam ettiren Düzceli Roman Halkının son 10-15'li yıllar içinde kendini daha rahat ifade eder bir hale geldikleri görülmüştür.

Yüksek Lisans tezimize konu olan Ağa, Cami Kebir, Çamköy ve Çay mahallelerinde 120 kişiye uyguladığımız araştırmamızdan sempozyumla alakalı, roman halkının yaşamları ile ilgili örneklerden bazıları aşağıda sunulmuştur:

7.1- Meslek Durumu:

Roman toplumu Osmanlı'dan günümüze çok farklı mesleklerle uğraşmıştır. Fakat Osmanlı dönemindeki meslek özellikleri çok az farklılıkla günümüzde de görülmektedir.

Ankete katılanların meslek durumlarına göre dağılımı %1, 7'sini çiftçi, %1, 7'sini kağıt ve hurda toplayıcıları, %8, 3'ünü esnaf, %17, 5'ini serbest meslek, %30, 8'ini ev hanımı, %1, 7'sini sepetçi, %1, 7'sini müzisyen, %0, 8'ini memur (120 kişide sadece 1 kişidir), % 2, 5'ini öğrenci, %4, 2'sini hamal, %14, 2'sini işçi (fabrika, belediye vs.), %3, 3'ünü emekli, %3, 3'ünü Bohçacı (yorgancı) ve % 8, 3'ünü de işsiz kesim oluşturmaktadır.

Romanların sıkıntılarının başında işsizlik gelmektedir. Her ne kadar işsizlik oranı % 8, 3'lük bir kesimi oluşturmuş olsa da, mevsimsel özelliğe sahip olan hamallık, bohçacılık, sepetçilik, kağıt ve hurda toplayıcılığı ve çiftçiliği de aynı kategoride değerlendirdiğimizde işsizliğin %36, 8 gibi büyük bir oranda olduğu görülmektedir. İşsizlikle beraber ortaya çıkan bir diğer sorun da sosyal güvenceye sahip olma oranının düşük olmasıdır.

7.2- Göç ve Yerleşim Alanı Durumu:

Düzceli Romanlar nüfus mübadelesi yolu ile Balkanlardan Düzce'ye gelmeye başlamışlardır. Daha sonraki yıllarda ise civar illerden küçük gruplar veya aileler halinde Düzce'ye göç yaşamıştır. Romanların atalarının genel özelliği olan konar göçer yaşam günümüzde çok fazla yaygın olmadığı görülmüş, bazı marjinal grupların yılın belli zamanlarında Düzce'ye civar illerden geldikleri bilgisi elde edilmiştir.

Ankete katılanlara "Düzce'ye nereden göç ettikleri" sorulmuştur. %34 gibi yüksek bir grup soruyu nereden geldikleri konusunda bilgi sahibi olmadıkları için cevaplamamışlardır. İkinci büyük grubu oluşturanlar ise %31, 7'lik bir oranla

kendilerinin Balkanlardan geldiklerini söyleyenlerdir. Bu grup kendilerinin roman değil, muhacir olduklarını ısrarla vurgulamışlardır.

Düzce'ye göç yolu ile gelenlerin %4, 2 ve %3, 3'lük kısmını oluşturan Ereğli ve Bolu/Muduru'dan gelenler oluşturmaktadır. Diğer küçük gruplar ise %1, 7'lik bir grup Horasan, %2, 5'lik bir grup Amasya, %0, 8'lik bir grup Sapanca, %1, 7'lik bir grup ise Polonya, %1, 7'lik bir grup Devrek, %0, 8'lik bir grup Romanya'dan geldiklerini söyleyenler oluşturmaktadır. Bununla beraber %20, 8'lik bir grupta Düzceli olduklarını söylemişlerdir.

7.3- Ekonomik Durumu:

Genel olarak her dönemde ekonomik sıkıntı içinde bulunan roman toplumu, Düzce'de geçmişte yaşanan sel felaketinin ardından bir kısım Roman halkı Avrupa'ya gitmiş ve ekonomik seviyelerini yükseltmişlerdir. Onların dışında kalanlar ise günlük kazanç elde etmekte ve evlerinin geçimini sağlamaya çalışmaktadır.

Anketimize katılanların ekonomik durumuna göre dağılımını %22, 5'i 300 TL'nin altında; %41, 7'sini 300-500 arası geliri olanlar; %30'unu 500-1000 TL arası geliri olanlar; %3, 3'ünü 1000-1500 arası geliri olanlar; %1, 4'ünü 1500-2000 arası geliri olanlar ve sadece %0, 8 ki bu sadece 1 kişidir 2000 ve üzeri geliri olanlar oluşturmaktadır.

7.4- Etnik Tanımlama:

Düzce'de tanışma esnasında isimden sonra etnik kök sorusu gelmektedir: "ne millettensin vb." Bu soru toplumda belli bir saygınlığa ve ekonomik özgürlüğü ulaşmış toplumlarda pek yadigarlanmamakta kimliğini rahatlıkla söyleyebilmektedir. Fakat "buçukluk" anlayışının hakim olduğu bir toplumda bu sorunun, Roman halkının "Çingene" adı altında en mağdur toplum olmasına neden olduğu görülmektedir. Geçmişte "Çingene" olarak bilinen toplumu "çingene" kelimesinin içeriğinin olumsuz anlamlara kayması nedeni ile "Roman" olarak yeni bir tanımlamaya yöneltmiştir. Araştırma alanımızda da deneklerin "etnik köken olarak kendilerini tanımlama biçimleri" sorulmuştur.

Düzce'de yaşayan roman vatandaşların büyük oranı Balkanlardan göç ederek gelmiş olup, kendini muhacir olarak tanımlamaktadır. Tanımlama konusunda pastanın en büyük dilimini %62, 5'lik bir grubun oluşturduğu "roman" olarak tanımlayanlar oluşturmaktadır. Deneklerinin çoğunun atalarının "Çingene" adı ile anıldığını, fakat diğer halklar tarafından "çingene" kelimesinin içeriğine

olumsuz anlamlar yüklenildiği, kötü amaç ile kullanıldığı gerekçesi ile "roman" olarak tanınmayı kabullendikleri görülmektedir.

Görüşme esnasında bu 25'li yaşlarda bir bayanın ilginç tespit ve sorusu ile karşılaşmış bulunmaktayız: "Ben, kızım küçük yaşlarda iken korkutma amacı ile dışarıya çıkmaması gerektiğini, aksi halde kendisini Çingenelere vereceğimi söyledim. Kızım ilkokula gittiğinde diğer vatandaşların çocukları tarafından kendisinin Çingene olduğunu duymuş ve eve geldiğinde -anne bana Çingene olduğumu söylüyorlar, diyerek çatışma yaşadığını söylemişti. Ben kızıma küçükken korkutma amacı ile Çingenelere vereceğimi söylerken kızım okuldaki arkadaşları tarafından Çingene olmakla suçlanmıştır. Peki, Çingene kimdir? Nedir?" Romanlarca "Çingene" diye ifade edilenlerin tamamen göçebe olarak yaşayanlardan oluştuğu da söylenmiştir.

Deneklerin "her ortamda roman olduklarını söyleme" açısından kadınların %50'si "evet", %9, 1'i "genellikle"; %9, 1'i "bazen" ve %29, 5'i ise "hayır" demişlerdir. Bu oran erkeklerde de benzerlik göstererek %52, 6'sı "evet", %10, 5'i "genellikle", %13, 2'si "bazen" ve %22, 4'ü de "hayır" demişlerdir. Evet, Genellikle ve Bazen %73, 4'lük bir oranla kendilerinin roman olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Hayır ile cevapsız bırakanların toplamına bakıldığında %26, 7 olduğu görülmektedir.

Şu halde "roman" kelimesi ile barışık oldukları, genel anlamda her ortamda roman olduklarını ifade ettikleri ortaya çıkmış olmaktadır. Fakat aynı konu "çingene" kelimesine geldiğinde bunu söylemekten kesinlikle kaçınılmaktadırlar. Anketimiz esnasında sorulan sorular ve mülakatlarda çingene ifadelerini söylemekten kaçınılmıştır. Zorunlu olduğu durumda ise açıklama gereği duyularak söylenilmiştir. Bu da gösteriyor ki Düzce'deki Roman vatandaşlar "çingene" tanımlamasını kabul etmemekte ve kendileri için "Roman" tanımlamasını kullanmaktadır. Bir mahallede ise roman tanımlaması da kabul edilmemekte kendileri için "muhacir" tanımlaması kullanıldığı görülmüştür.

7.5- Dinî Tanımlama:

Kaynaklara göre Roman toplumu Hindistan'dan başlayan göç hareketi ile birlikte konar-göçer yaşam tarzı sürmüş, konakladıkları yerlerdeki inanışlara hemen adapte olmuşlardır. Bu durum kendilerinin kabullenme arzularından başka bir şey de değildir. Zira göç yolu ile gelen guruplar reddedilme riski ile karşı karşıya kalmışlardır. Kabullenmelerini kolaştıracak en

güçlü unsur ise din olarak görülmektedir.

Anketimize katılanların "dinî açıdan kendilerini tanımlama"yı sorduk. Bu soruya; %52, 5'inin Sünnî, %4, 2'sinin alevî, %34, 2'sinin Müslüman, %4, 2'sinin inanmıyorum derken, %5'lik bir grubun da soruya cevap vermediği görülmüştür. Deneklerin bir kısmının Sünnilik kavramı hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadıkları, bu soruya direk olarak Müslüman dedikleri görülmüştür. Anketimize katılanlardan sadece 5 kişi Alevî olduğunu ifade etmiştir. Mülakatlardan edindiğimiz bilgilere göre birkaç kuşak öncesi Alevî inanç anlayışının daha hakim olduğu, sonraları bu anlayışın terk edilip Sünnî bir yaşam tarzının benimsendiği görülmektedir.

Soruya cevap vermeyenler ise böyle bir sorunun kendilerine sorulmasının yersiz olduğu gerekçesi ile cevap vermemişlerdir.

7.6- Din Bilgisi ve Din Eğitimi:

Yerleşik hayata geçme ile birlikte daha fazla din hizmetlerinden faydalanma imkânı bulan Romanlar, buna rağmen yeterli derecede din bilgisine sahip olamamışlardır. Yaşadıkları alanlarda cami veya Kur'an Kursu bulunmasına rağmen diğer halklar tarafından ötekileştirilmeleri onların bazı gün ve geceler harici camide birleşmelerine engel oluşturmıştır. Günümüzde bu durum olumlu yönde gelişmiş, din görevlilerinin fedakârlığı sayesinde dinî hassasiyet kazandırma ve dini alt yapıdan daha fazla faydalanma imkanı bulmaya başlamışlardır.

"Kur'an okumasını biliyor musunuz" sorusuna cevap verenlerin %68, 3'ü hayır cevabını verirken evet diyenler % 31, 3'te kalmıştır. Bu durum cinsiyete göre dağılımında kadınların %56, 8'i hayır derken erkeklerin %75'i hayır cevabını vermiştir.

Şehir merkezine yakın olup Kur'an-ı Kerim okumasını biliyorum diyenler %25 olurken, merkeze uzak olanlarda bu oran %6, 7 olarak tespit edilmiştir. Merkezde özellikle kadınların Kur'an Kurslarından faydalanmaları bu oranı artırmaktadır. Merkezden uzakta olan kadınların buldukları mahallede Kur'an Kursu olmasına rağmen kendilerinin diğer halklar tarafından dışlanacağı endişesi ile kursa katılım sağlamamaktadırlar. Merkezden uzak olan yerlerde hem romanlar hem de diğer halk tarafından kabullenme sıkıntısının daha fazla olduğu görülmektedir.

Ankete katılanlara "çocuklarının Kur'an-ı Kerim okumasını öğrenmelerini isteyip istemedikleri" sorulmuş, %80, 8'i herhangi bir şart olmaksızın "isterim" cevabını; %17, 5'i "sadece roman-

ların olduğu bir kursta öğrenmesini isterim" cevabını vermiştir. Bu soruya "istemem" diye yanıtlayan çıkmamıştır. "Çocuklarınızın Dinî (İslâmi) bilgiler öğrenmesini ister misiniz" sorusuna genel olarak olumlu cevap verilmiştir. Koşulsuz olarak öğrenmesini isterim diyenlerin oranı %85'ken, "sadece roman öğrencilerinin olduğu bir kursta" diyenlerin oranı ise %15 olarak görülmüştür. Çocuklarının dinî eğitim ve öğretimden faydalanmaları ebeveynler tarafından desteklenmektedir.

Ankete katılanlara "dini bilgilerini yeterli görüp görmedikleri" sorulmuş olup %44, 2'si dinî bilgilerini yeterli görmedikleri ortaya çıkmıştır. Dinî bilgilerini yeterli görenler %34, 2 olarak görülmektedir. Kararsız kalanlar ile yetersiz görenleri aynı kategoride değerlendirdiğimizde yetersiz görenlerin oranı %65, 9'luk bir çoğunlukta oldukları görülmektedir.

7.7- İslâm Dinî İnanç Esasları İle İlgili

Bulgular:

Roman halkı anketlerimizde yer alan İslam ve Müslümanlıkları ile ilgili sorulara tepki göstermiştir. Kendisini Müslüman olarak tanımlayan bir halka bu nevi soruların sorulmasını hoş karşılamamışlardır. Bununla birlikte ikili ilişkilerimizin güçlü olması ve kendilerinin diğer halklar tarafından yeterli tanınmadığının ifade edilmesi ile sorulara cevap vermişlerdir.

Araştırmamızın konusunu teşkil eden Romanların Dini Tutumu ve Davranışları İslâm Dinî İnanç Esasları başlığı altında; Allah'a iman, Peygamberlere iman, meleklerle iman, Ahiret-Cennet-Cehennem inancı ile Falcılık, Büyücülük, Günah ve Büyük Günahlar ile ilgi konular ele alınmaktadır.

7.7.1- Allah'a İman: Ankete katılanların %94, 2'si Allah'a inanmanın imanın şartı olduğunun bilincindedir. Bu soruyla bilgisi olmadığını söyleyenler ise %2, 5 olup, soruyu cevapsız bırakanlarla beraber bu oranın %3, 2 olduğu görülmektedir. "Allah'a inanmak imanın şartıdır" yargısına katılmam diyen grup %1, 7'dir. "Katılmam" diyenlerin soruyu anlamamış olması veya konu hakkında bilgileri bulunmaması muhtemeldir. Zira yapılan araştırmada Roman deneklerin Allah inancı konusunda hiçbir tereddütleri olmadıkları bu ihtimali desteklemektedir.

7.7.2- Peygamberlere ve Hz. Muhammed (s.a.v)'e İman: Bu yargıyla Romanların Hz. Muhammed (sav)'nin adını bilip bilmedikleri, başka bir peygambere tabi olup olmadıklarını tespit amaçlanmıştır. Ankete katılanların %95'i "Peygamberimiz Muhammed'dir" cevabını vermişler-

dir. Hatta bazıları bu tür soruların sorulmasının gereksiz olduğunu belirtmek durumunda kalmışlardır. Bu soruların sorulması onların imanlarının ve Müslümanlıklarının sorgulanması şeklinde algılamışlardır.

Ankette "Hz. Peygamberin hayatı ve kişiliği hakkında yeteri kadar bilgim yoktur" yargısı yöneltmiştir. Bu yargıyı %11, 'lik bir grup cevapsız bırakmış, %7, 5'i "fikrim yok" diyerek bilgisinin olup olmadığı hakkında şüphede olduğunu söylemiş, %34, 2'lik bir grup ise "katılmam" diyerek Hz. Muhammed (sav)'in hayatı ve kişiliği hakkında yeterli bilgisinin olduğunu beyan etmiştir. Yeteri kadar bilgisi olmadığını söyleyenlerin genele oranı ise %46, 7 olarak belirlenmiştir. "Katılmam" diyerek bilgisini yetersiz görenler ile şüphede olanlar ve cevapsız bırakanları aynı grupta değerlendirdiğimizde %63, 8'lik bir grubun yeteri kadar bilgisinin olmadığı görülmektedir.

7.7.3- Meleklerle İman: "Melekler var mıdır?" sorusuna %97, 5 oranında "vardır" cevabı verilmiştir. %1, 7'si soruyu cevapsız bırakırken, %0, 8'i ise fikrinin olmadığını söylemiştir. "Yoktur" diyen ise hiç çıkmamıştır. Soruya cevapsız bırakanlar ile fikrinin olmadığını söyleyenler birlikte değerlendirildiğinde, %2, 5 gibi küçük bir orana ulaşmaktadır. Şu halde alanımızdaki deneklerde melek inancı bulunmaktadır.

7.7.4- Ahiret, Cennet ve Cehennem İnancı: İnsanların öldükten sonra dirilip dirilmeyecekleri yargısı yöneltmiş, ankete katılanlardan "evet" diyen grup toplam yüzdenin %92, 5'ini, erkeklerden oluşan %2, 5'lik bir grupta "hayır" demiştir. Romanlarda öldükten sonra dirilme, ahiret ve ahiret halleri ile ilgili inanış bulunmaktadır. Burada tüm sorularda olduğu gibi kadınların erkeklerden daha fazla olumlu cevap verdikleri görülmektedir. Ancak yapılan mülakatlarda ölüm, ölüm anı, kabir, kabir hayatı, mizan, sırat, haşr, mükafat ve ceza gibi ölüm sonrası hayat ile ilgili bilgi eksiklikleri tespit edilmiştir.

7.7.5- Büyücülük ve Muskacılık İle İlgili İnanışlar: Ali Rafet Özkan Türkiye Çingeneleri adlı kitabında sihir, büyü, fal bakma ve baktırmamanın romanların hayatında önemli bir yer tuttuğunu, çok farklı fal bakma tekniklerinin bilindiğini söylemektedir. Türkiye Romanları'nın çeşitli yörelerde el falı, bakla falı ve kahve falı gibi fal çeşitlilerini uyguladıklarını söylemektedir. Falcılığın yanı sıra büyü ve büyücülüğün de Romanların en önemli özellikleri olduğunu, yüzyıllardan beri yaptıkları önemli mesleklerinden olduğunu da söyleyerek bir takım fal ve büyü çeşitlerinden bahsetmektedir. Yabancı kaynaklarda da Roman kadınlarının gittikleri yerlerde kendilerine olan ilgiyi bir takım doğaüstü ve gelecekte haber

verme maharetleri ile üstlerine çektiklerinden bahsedilmektedir.

Araştırma alanımızda büyücülük ve muskacılık ile ilgili "büyü ve muska yaptırır mısınız" yerine, tepki çekmemek ve biraz daha cazip hale getirmek için "sıkıntıya düştüğüm zaman büyü ve muska yaptırırım" şeklinde soru sorulmuştur. Ankete katılanların %84, 2'si hayır, %3, 3'ü evet demiştir. Sıkıntılı durumlarda sadece iyilik için bu yola başvururum diyenler ise %10, 8; soruyu cevapsız bırakanlar ise %1, 7 olarak tespit edilmiştir. Bu da gösteriyor ki araştırma alanımızda bulunan roman toplumu kaynaklarda olduğu gibi büyü ve muskaya düşkün değildir. Fakat hastalık vb. gibi durumlarda az da olsa büyü ve muskaya başvurulmaktadır.

Kendilerine "fal ve falcılık hakkında düşünceniz nedir" sorusu sorulmuştur. Ankete katılanların %90'ı fala inanmadığını, inananların ise sadece %4, 2'de kaldığı görülmektedir. Mülakat metoduyla görüşmüş olduğumuz bazı kadınlar geçmişte babaannelerinin birtakım fallara baktıklarını hatırladıklarını, bunu ise sadece eğlence maksatlı yaptıklarını söylemişlerdir. Fakat günümüzde araştırma alanımız açısından fal ve falcılığın yaygın kabul gördüğü ve uygulandığı söylencesi çıkmamıştır.

7.7.6- Hırsızlık Yapma Algısı: Roman toplumu edebi eserlerde ve sözlük tanımlamalarında hırsızlık yapan bir toplum olarak gösterilmiştir. Onların konargöçer yaşam tarzları ile ekonomik sıkıntıları ferdi olarak bazı olayların yapılmasına neden olmuş olabilir. Alanımızda yaşadıkları alanda yapılan hırsızlık olaylarının kendilerine atfedildiği, fakat kendilerinin de bir takım eşya vb. mallarının çalındığı, bu durumun hala çadır yaşamına devam eden Düzce dışından gelenlerden kaynaklandığını söylemişlerdir.

Bu anlamda onların hırsızlık suçuna bakış oranlarını tespit etmek için "hırsızlık yapmak büyük günahtır" yargısı sorulmuş, ankete katılanların %89, 2 oranında "evet" demiştir. Yargıyı cevapsız bırakanların oranı %5 olurken konu hakkında fikrim yok diyen grup %3, 3'tür. Hayır diyen ise sadece %2, 5'tir.

Konu ile ilgili yapmış olduğumuz mülakatta bir kişi; parasının olmaması ve iş bulamaması durumunda ocağındaki tencerenin kaynamasını sağlamak ve çocuklarının karnını doyurmak için gerekirse hırsızlık yapabileceğini söylemiştir. Bu durum onların büyük oranda işsizlik yaşadığını göstermiş, işsizliğin çözümünün olumsuz davranışların önüne geçeceğini göstermektedir.

7.7.7- Romanların Dışında Evlilik Yapma: Düzce'deki Romanların kendilerinin dışında evlilik yapmadıkları sözlü olarak yapılan görüşme-

lerde müşahede edilmiştir. Araştırmamızda "Roman olmayan biri ile evlenilmesinin günah kategorisinde değerlendirerek" bu yargının gerçeklik payını ölçmeye çalıştık. Buna göre Roman olmayan biri ile evlenmeyi günah olarak kabul edenler %7, 5; günah olmadığını söyleyenler %71, 7; soruyu cevaplamayanlar %11, 7 ve konu hakkında fikrim yok diyenler ise %9, 2 olarak tespit edilmiştir. Konu ile ilgili olarak daha önceki günah yargılarında olan kesinlik yüzdelerini burada görememekteyiz. Her ne kadar çoğunluk "hayır" dese de "evet" diyenler de azımsanmayacak kadar bulunmaktadır.

Anket esnasında konu ile ilgili görüşlerini açıklayanlardan bir kısmının akrabalarının diğer halklar ile evlilik yaptığını ifade etmişlerdir. Buna rağmen hayatı algılama ve yaşamlarında kendilerine has bazı farklılıkları olması, günah olmasa da başka halklar ile evlilik konusunda çekimserlikleri olduğunu bildirmişlerdir. Bu yüzden endogami denilen grup içi evlenilmesi daha uygun görülmektedir. Fakat diğer halklarla evlenmenin büyük oranda günah olarak telakki edilmediği görülmektedir.

7.8- Dinî Ritüellerin Uygulanışı İle İlgili

Bulgular:

7.8.1- Namaz kılma ritüeli: Romanların dine karşı lakayt oldukları, ibadetleri yerine getirmedikleri gibi bazı iddialar üzerine, onların dinin direği olan namaz ritüeline hassasiyetlerini ölçmek amaçlanmıştır. Bu nedenle ankete katılanlara "beş vakit namazı kılarım" yargısı yöneltilmiştir. Elde edilen verilere göre; kadın-erkek toplamda %36, 7'si düzenli olarak namaz kıldıklarını; %42, 5'i ara sıra kıldıklarını; %14, 2'si hiç namaz kılmadıklarını söylerken %6, 7'lik bir grup cevapsız bırakmıştır.

Kadın ve erkeklerin oranları birbirine çok yakın görülmektedir. "Ara sıra" ve "hiç" cevabını verenler yaklaşık %57 civarındadır. Bu durumda roman halkının dinî hayatında namaz ritüelinin olduğunu, ancak sadece 1/3 oranında namaza karşı yüksek hassasiyet taşıyanların olduğu ortaya çıkmıştır. Roman mahallesinin merkezinde caminin bulunması durumunda halkın namaz kılma, dinî ritüelleri uygulama ile olumlu yönde paralellik oluşturmaktadır. Örneğin Ağa Mahallesi'nde bulunan Yeşil Cami cemaatinin %90'ı Romanlardan oluşmaktadır. Sabah namazı cemaatinin 40 civarında olması, Cuma namazında cemaatin cami dışına taşması bu durumu desteklemektedir.

Cami görevlilerinin Romanlarla olan iyi yaklaşımının büyük bir önemi bulunmaktadır. Söz

konusu cami imam hatibi, akşamları cami dersleri yapmakta, eşi de her hafta farklı bir roman evinde kadınlara yönelik toplantı yapmak sureti ile erkekler ile beraber eşlerinin de dinî bilinçlenmesi sağlanmaktadır. Din görevlisinin ilgisi, sevecenliği ve bizzat haneleri dolaşarak ziyaretlerde bulunması büyük memnuniyetle karşılanmaktadır.

Öte yandan Çamköy Mahallesiinde bulunan caminin romanların yaşam alanının dışında kalması, onların hem camiden hem de din görevlisinden yeterince istifade edemedikleri gözlemlenmiştir. Daha kolay ibadet edebilme maksadıyla olsa gerek mahallerinin merkezinde bir cami yapmak için gerekli işlemlere başlamışlardır.

Ankete katılanların teravih namazını da çok önemsedikleri görülmektedir. Ramazan ayında tüm halkımızın teravih namazına daha fazla ilgi göstermesi camilerin normal zamanlardan daha fazla cemaate sahip olması roman halkında da görülmektedir. Günde beş vakit namazı düzenli olarak kılanların oranı %36, 7 olduğu halde teravih namazına devam edenlerin oranı %43, 3'e çıktığı görülmektedir. Günde beş vakit namazı hiç kılmıyorum diyenlerin oranı ile teravih namazı kılmıyorum diyenlerin oranı %15'ler gibi bir oranla yakınlık göstermektedir. Günde beş vakit namazı hiç kılmıyorum diyenler aynı zamanda teravih namazına da devam etmiyor demektir.

Erkek deneklere Cuma namazı kılıp kılmadıkları sorusu sorulmuş erkeklerin %72, 4'ü düzenli olarak Cuma namazı kılarım derken, %18, 4'ü ara sıra, %2, 6'sı hiç, soruyu cevapsız bırakanlar da %6, 6 olarak belirlenmiştir. Bu durumda roman erkeklerinin %90, 8'inin Cuma namazını kıldığı görülmüştür. Halkımızın Cuma namazına göstermiş olduğu hassasiyetten roman halkının hiçte farklı olmadığı bir gerçekliktir.

7.8.2- Oruç tutma ritüeli: Araştırma alanımızda Roman vatandaşların Ramazan ve oruç ritüeli ile ilgili tutum ve davranışlarını ölçmek üzere aşağıdaki yargı kendilerine yöneltilmiştir. Ankete katılanların Ramazan orucu tutup tutmadıklarına göre dağılımı şu şekilde olmuştur: Ramazan orucunu düzenli tutarım diyen grup %71, 7, ara sıra tutarım diyen grup %15, 8, hiç tutmam diyen grup %8, 3'tür. Ara sıra, Hiç ve soruya cevap vermeyenler aynı değerlendirdiğinde %30'luk bir grubun oruç ibadetine yüksek derecede hassasiyet göstermedikleri ortaya çıkmaktadır.

Bir başka soruda "ramazan ayında içkili eğlence, sünnet, düğün gibi törenler yapılmalı mıdır?" sorusu sorulmuştur. Ramazan orucunu tutma oranının yüksekliği bu soruda da kendini göstermiş bulunmaktadır. Ankete katılanların

%96, 7'si kesinlikle ramazanda bu tür cemiyetlere karşı olduklarını söylemişlerdir. İftardan sonra yapılabilir yanıtını ise sadece %0, 8'lik bir grup kabul etmektedir. Yapılabilir diyen ise %1, 7'lik bir gruptur. Bu da gösteriyor ki roman halkı ramazan orucunu tuttuğu gibi bu ay içinde içkili eğlence gibi cemiyetlerin yapılmasına karşı olduğu görülmektedir.

7.8.3- Zekât ve Sadaka verme ritüelleri: Araştırma alanımızda Roman halkının zekât ve sadaka ile ilgili tutum ve davranışları hakkında bilgilerine başvurulmuştur. Ankete katılanların %36, 7'si zekât veya sadaka veririm demiş, %46, 7'si zekât olmasa da hayatında bir şekilde sadaka mahiyetinde bir şey verdiğini söylemiştir. Bunun karşısında %16, 7'sinin zekât veya sadakaya kayıtsız kaldığı görülmektedir.

Burada Roman toplumunun büyük oranı gelir düzeyinin alt seviyelerde bulunduğu dikkate alındığında bu yargının zekât ibadetini bildikleri ve karşı olmadıkları şeklinde algılanmıştır. Çünkü ekonomik durumlarının %70 oranında 500 TL'nin altında olduğu bir toplumun oranları belli olan zekâta yönelik malının nisap miktarının altında olacağı malumdur. Zekat verecek gelir düzeyinde bulunmadıkları için daha ziyade sadaka vermenin yaygın olduğu görülmektedir.

7.8.4- Kurban kesme ritüeli: Araştırma alanında deneklerin "kurban ve kurban kesme" ile ilgili tutum ve davranışlarına yönelik soru yöneltilmiştir. Ankete katılanlardan hane olarak kurban keserim diyenler %41, 7, ekonomik durumu iyi olduğu müddet ara sıra diyenler %25, 8, hiç kurban kesemem diyenler %23, 3 ve cevapsız bırakanlar ise %9, 2'dir. Araştırma alanında kurban kesmeye karşı olunmadığı mali ibadetlerin genelinde olduğu gibi maddi imkânsızlık nedeni ile kesemediklerini söylemişlerdir. Ancak %59'u ise düzenli olarak kurban ibadetini yerine getirememektedir. Roman halkının ara sıra da olsa yaklaşık %68'i kurban kesme ibadetini yerine getirdikleri görülmektedir.

7.8.5- Kabir, Türbe ve Yatır Ziyaretleri: Araştırma alanımızda kabir, türbe ve yatır ziyaretlerine teveccühün ne kadar olduğu, gidiliyor ise hangi yerlere daha çok teveccüh edildiği ile ilgili "Kabir, türbe ve yatır ziyaretleri yapar mısınız, daha çok nerelere gidirsiniz?" sorusu yöneltilmiştir.

Toplumumuzun birçok kesiminde türbe ve yatır ziyaretleri yapılmaktadır. Yapılan bu ziyaretlerin çoğunun bid'at ve hurafelerle dolu kabir ziyareti usulü dışında yapıldığı görülmektedir. Ziyaret edilenler bazen; evliya, sahabe, İslâm alimi, mezhep-tarikat lideri gibi bilinen bir zât olduğu gibi çoğu zaman da dinî, tarihi hiçbir kay-

nağı olmayıp efsanelere dayanan kişi olabilmektedir.

Ülkemizdeki Romanların bazı yörelere göre gittikleri ziyaret yerleri şu şekilde sıralanabilir; Artvin'in Yusufeli İlçesindeki "Hafız Paşa'nın Kabri", İstanbul Kasım Paşa'da "Cüro Baba Türbesi", Sulukule'de "Evliya Ethem Baba", Çınardibi'nde "Toklu Dede", Küçükustafapaşa'da "Cibali Hazretleri", Tokmaktepe'de "Kandilli Hoca", Bursa Meydancık'da "Göbek Atan Dede" veya "Elekçi Dede", Çanakkale'de "Kesikbaş Dede", Akhisar'da "Karaköy Dedesi". Bununla beraber ülkemizdeki Romanların belli bir kısmı Alevi-Bektaşî inancını benimsemiştir. Bu inancı benimseyenlerin vazgeçilmez ziyaret yeri "Hacıbektaş" türbesidir. Onlar da her sene Ağustos'un 15, 16, 17. günlerinde Kırşehir'in Hacıbektaş ilçesine gitmekte, orada keçi veya koyundan oluşan kurbanlar sunmakta ve adaklar adamaktadırlar. Kesilen kurbanlar orada yenilerek tüketilmektedir. Eğer kesilen adak kurbanıysa, kurbanın etinden hiç yemeden dağıtılmaktadır (Özkan, 2000:117-118).

Türbe ve yatır ziyaretleri bilgileri doğrultusunda alanımızda ankete katılanlara türbe ve yatır gibi ziyaret yerlerine gidip gitmedikleri sorulmuş, bu soruyu cevapsız bırakan grup %6, 7 olarak görülmüştür. Türbe ve yatır ziyareti yapmam veya hiç yapmadım diyen grup %48, 3, yalnız Eyüp Sultan'a giderim diyen grup %15, hem Eyüp Sultan'a hem de duyduğum diğer sahabe türbelerine giderim diyen grup %21, 7, Eyüp Sultana gitmedim ama farklı sahabe türbelerine gittim diyen grup ise %8, 3 olarak tespit edilmiştir.

Düzceli Romanlar, bazı kaynaklarda "Ethem Baba" veya halk arasında bilinen, genel kabul görmüş adı ile "Göbek Atan", "Hoca Ali" gibi türbelere gitmedikleri, çoğunun adını bile duymadıklarını söylemişlerdir. Fakat Eyüp Sultan'a gitmeseler de böyle bir mekanın varlığını duymayanın yok denecek kadar az olduğu gözlemlenmiştir.

7.9- Dinin Günlük Giyim Kuşamda Etkisi:

Roman kadınlarının günlük kıyafetlerinde başlarını örttüğü, kısa kollu ve mini etek giydikleri gözlemlenmiştir. Orta yaş ve üzeri kadınlar günlük kıyafet olarak şalvar tarzı bir giysi giydiklerini şayet etek giyiyorlarsa altına mutlaka pijama tarzı paçalı bir giysi giydiklerini ifade etmişlerdir. Roman erkekleri kadınlarının bu durumundan bahsederken iftihar ederek günümüz toplumunda tesettüre riayet edilmediği halde kadınlarının bu giyim tarzını asla terk etmedikle-

rini söylemişlerdir.

Bayanlara yönelik sormuş olduğumuz "kılık kıyafetinizde dinî ölçülere dikkat eder misiniz" sorusuna kadınların %68, 2 si "evet"; %22, 7'si "kararsızım"; %6, 8'i "hayır" derken %2, 3'ü sorumuzu cevaplamamıştır.

Kadınların başını örtme sebebi sorusuna cevap verenlerin %60, 8'i dinî inançları gereği demiştir. Eşinin isteği diyen grup %3, 3'ü, gelenek ve adetler gereği diyen grup %20'yi, büyüklerin isteği diyen grup %1, 7'yi, seçeneklerin tamamı diyen grup %8, 3'lük bir kesimi oluşturmaktadır.

Alandaki kişilerle yapılan mülakatlarda gelenek ve adetlerin normal bir değere sahip olduğu görülmektedir. Bu soruda dinî inançlar ön plana çıkmış olsa da gelenek ve adetlerin de din kadar bağlayıcılık gösterdiği görülmektedir. Kadınların aile içinde herhangi bir baskı içerisinde yaşadıkları görülmemiştir. Roman erkekleri kadınlarına değer vermektedirler.

7.10- Nikâh ve Evlilik Algısı:

Roman toplumunda 15-20 yıl öncelerinde erken yaşta görülen evliliklerin yoğunluğu, toplumun değişim göstererek evlilik yaşının daha üst seviyelere çıktığı görülmektedir. Bunun asıl sebebi okullaşma oranının artmasıdır. Alanımızda çocukların tamamının ilköğretime gittiği görülmüştür. Günümüzde genç kız ve erkeklerin büyük çoğunluğunun lise ve dengi bir okula devam ediyor olmaları, gelecek için meslek hayallerinin bulunması, küçük yaşta evliliği engelleyici unsurlar olarak görülmektedir. Ebeveynlerin ekonomik sıkıntılarını beraberce yaşayan gençlerin eğitim sonucu bir meslek sahibi olma beklentileri bulunmaktadır. Evlilik daha sonra düşünülen bir beklenti olarak görülmektedir.

Ankete katılanlara "bir kadınla bir erkeğin beraber yaşayabilmelerinde hangi tür nikâh şarttır" diye sorulmuştur. Soruyu cevapsız bırakanların oranı %3, 3'tür. Yalnız dinî nikâh olmalıdır diyen grup 1 kişi ile %0, 8; yalnızca resmi nikâh şarttır diyen grup ise 7 kişi ile %5, 8'dir. Hem resmi hem de dinî nikâh olmalıdır diyen grubun oranı ise %90'dır. Ankete katılanların büyük çoğunluğu ilişkilerin hem dinî hem de resmi nikâh olmadıkça olamayacağı düşüncesindedir.

7.11- Batıl İnanç ve Hurafeler Algısı:

Sosyoloji temelli Roman toplumuna dair kapsamlı tek eser olma özelliğine sahip "Türkiye Çingeneleri" adlı eserde ülkemizin farklı yörelerindeki Romanların bazı batıl inanışlarının olduğundan bahsedilmiştir. Bu batıl inanışlardan bazıları şunlardır: "Hiçbir zaman geceleyin mezarlı-

ğa gidilmemelidir. Kendilerini emniyette hissetmek ve ölü ruhuyla karşılaşmamak için geceleri dışarıya çıkmaktan kaçınılmalıdır. Zira karanlık gecelerde cin çarpması veya vampirlere yem olma korkusu, Çingeneleri karanlık gecelerde evlerine ya da çadırlarına bağlamaktadır. Ayrıca mezarlıktan çiçek koparan kimsenin kısa zamanda öleceğine ve mezarlık gülü koklayan kişinin de kendi kokusunu ebediyen kaybedeceğine inanılmaktadır. Bir başka Çingene inancı ise başkasının saçını okşama durumlarında, okşanandaki gücün okşayana geçeceği inancıdır. Bundan dolayı küçükler saç ve başından okşanmamalıdır. Bir diğer inanışları ise, doğumla alakalı olanıdır. Yeni doğum yapan kadına yemek pişirtilmemekte ve eline süpürge alarak temizlik yaptırılmamaktadır (Özkan, 117118).

7.11.1- "Bir kimse diğerinin saçını gücü ona geçeceği için okşamamalıdır" yargısı:

Ankete katılanların kendilerine sunulan batıl inanış ile ilgili yargıya %75, 5 oranında hayır demişlerdir. Böyle bir inanışın olabileceği görüşünde olanların oranı %5,8 olarak tespit edilmiş, %17, 5'lik bir grup ise hiç fikrim yok demiştir. Görüldüğü gibi araştırma alanımızda böyle bir inanış yüksek oranda bilinmemekte ve inanılmamaktadır.

7.11.2- "Yeni doğum yapan kadın yemek pişiremez ve temizlik yapamaz" yargısı:

Bu soruya "evet" diyenlerin %12, 5 olduğu bunun da cinsiyete göre %10, 8'ini erkeklerin oluşturduğu görülmektedir. Böyle bir batıl inanışın varlığını yansıtan bu oran gerçekte böyle görünmemektedir. Bu batıl inanışı hurafe olarak değil de direk sorduğumuzda erkeklerin doğum yapmış olan bir kadının hasta ve sıkıntılı olduğu bu dönemde iş yapmaması gerektiğini düşünerek "evet" demişlerdir.

Bu durumda evet diyenlerin batıl bir inanç gereği için değil, eşlerini düşündükleri için evet dedikleri ortaya çıkmış olmaktadır. Böyle bir inanışın olmadığı görüşünde olanlar ise %71, 7'lik bir oranı oluşturmaktadır. Bu konuda hiç fikrim yok diyenlerin de büyük bir çoğunluk olduğu ve %15'lik bir oranı oluşturduğu görülmektedir.

7.11.3: "Gece aynaya bakan gurbete gelin gider" yargısı:

Bu yargıya evet diyenlerin oranı %0, 8 ile bir kişidir. Fikrim yok diyenlerin ise %20, 8 olduğu görülmektedir. Gece aynaya bakan gurbete gelin gider gibi batıl inanışın %76, 7 oranında duyulmadığı ve inanılmadığı görülmektedir.

7.11.4: "Karanlık gecelerde cin çarpabilir ve vampirlere yem olunabilir" yargısı:

Bu hurafeleri halkın geneli duymadığı için ya

hayır ya da fikrim yok demişlerdir. "Fikrim yok duymadım" diyenlerin oranı %20'dir. Böyle bir inanışın olamayacağı görüşünde olanlar ise %74, 2'lik bir grubu oluşturmaktadır. "Evet" diyenlerin ise sadece %3, 3'lük bir grubu oluşturduğu görülmektedir.

7.11.5: "Sabah çiği ile yüz yıkamak yüzü güzelleştirir" yargısı:

Roman toplumu arasında var olduğu söylenen bir diğer inanış ise "sabaha çiği ile yüz yıkamak yüzü güzelleştirir" söylencesidir. Bu yargıda da diğer yargılarda olduğu gibi büyük bir oranda "hayır" veya "fikrim yok" diye cevap vermişlerdir. Buna göre %24, 2'lik bir grubun "fikrim yok" dediği, %67, 5'lik bir grubun da "hayır" dediğini görmekteyiz. "Evet" diyenlerin ise %5, 8 olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Romanlar dünyanın hemen hemen her yerinde varlığı bilinen ve yaşadıkları mekânların dil, kültür, din gibi özelliklerini kolaylıkla benimseyen bir toplumdur. Türkiye'nin birçok yörelerinde farklı isimlerle anılmakta olan Romanlar toplumumuzun kültür, örf, adet ve geleneklerin uyum sağlamıştır. Geçmişte konar-göçer bir özelliğe sahip bulunan bu topluluk, günümüzde büyük oranda yerleşik düzene uyum sağlamışlardır.

Onlar buldukları ortamlara kolaylıkla uyum sağlama özellikleri sayesinde nüfus mübadelesi ile gelmiş oldukları Türkiye'nin yaygın yaşam alanlarında ki sosyo-kültürel özelliğine uyum sağladıkları gibi Müslümanlığı da kabul etmişlerdir. Düzce ilinde yaşayan Roman topluluğunun dinî tutum ve davranışlarını konu edinen bu çalışma teorik ve örnekleme dayalı empirik alan araştırması yöntemi ile yapılmıştır.

Yapılan araştırma sonrası uzun yıllar konar göçer yaşam tarzları nedeni ile diğer etnik halklar ile kaynaşma imkanı bulamamış olan Roman topluluğu, kendi içinde geliştirmiş olduğu bir takım normlar çerçevesinde kapalı bir toplum olma özelliği yansıtmaktadır. Kapalı toplum olma özelliğine sahip olmaları, uzun yıllar onları bilinmezlikler içinde bırakırken diğer halklarca benimsenmelerini de güçleştirmiştir. Bununla birlikte günümüzde ekonomik ve eğitim seviyelerinin yükselmesine paralel olarak kapalı gurup halindeki yaşamları oldukça şeffaflaşmış ve giderek toplumla bütünleşmeye başlamışlardır.

Romanların kapalı gurup hayatı yaşamaları kendilerine hakkındaki algılarda bir takım olumsuzlukların oluşmasına neden olmuş; kendilerine verilen "Çingene" isminin içi genel olarak olumsuzluklar içeren ifadelerle doldurulmuştur. Bu

itibarla, toplumumuzda "Çingene" ismi yargı yolu ile de yasaklanarak kendilerine "Roman" denilmiş olup bu isim toplumun geneli tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Araştırma alanımızda da Roman tanımlaması kullanılmaktadır.

Yine ülkemizde Roman toplumunun kapalı yaşam tarzları onların dinî inanç, yaşam ve ibadetlerini uygulama şekilleri hakkında eksik veya yanlış bilgilenmeye neden olmuştur. Özellikle onlar hakkında Avrupa menşeli kaynaklarda bulunan mitolojik inançlar ile halk arasında bulunan batıl inanç ve söylemler, Romanların sapkın inançlar içinde oldukları izleniminin oluşmasına neden olmuştur. Konargöçer yaşam ile kapalı toplum olma özelliği onları her ne kadar din eğitimi ve öğretiminden yoksun bırakmış olsa da tespit edebildiğimiz kadarıyla onlar dinî hassasiyetlerini ve dinî konulara duyarlılığını yitirmemişlerdir. Ancak kendilerinin de açıkça ifade ettikleri üzere büyük oranda dinî bilgi eksiklikleri bulunmaktadır.

Günümüzde ekonomik yönden genelinin açlık sınırında olduğu Roman toplumu, çocuklarının hem örgün hem de yaygın eğitimin bir kolu olan din eğitiminden faydalanmalarını daha fazla önemsedikleri görülmektedir. Ebeveynler de dinî duyguları içlerinde barındırdıkları halde konargöçer yaşam, yoksulluk, kapalı toplum özelliği, dışlanmışlık vb. nedenlerden ötürü yeterli düzeyde dinî eğitimden faydalanma imkânı bulamamışlardır. Bilinçaltına yerleşmiş durumda olan "dışlanmışlık" duygusu nedeni ile diğer halklar ile aynı kursları paylaşmaktan kaçındıkları için belirli bir zamana kadar kendilerine ait özel kurslarda öğrenim görmek istemektedirler. Şehir merkezine yakın olanların dinî eğitim imkânlarından daha fazla faydalandıkları görülmüş; mahalle merkezinde bulunan dinî alt yapı hizmetlerinin inanç ve ibadet seviyelerinin yükselmesinde önemli rol oynadığı gibi ibadetlerin hayata yansımalarına da büyük katkı sağladığı tespit edilmiştir. Kendilerine yönelik açılan dinî eğitim ve öğretim kursları ile dindarlık oranlarının arttığı ve dinî ibadetlerin uygulanmasında daha hassas davrandıkları da tespit edilmiştir.

Araştırma alanımızda Roman toplumunun Alevi/Bektaşî ve Sünnî olmak üzere iki farklı itikadî mezhebî görüş üzerinde bulunduğu tespit edilmiştir. Geçmişte Aleviliğin daha fazla hüküm sürdüğünü ifade ettikleri toplum, zaman içinde Sünniliğe doğru değişim göstermiştir. Buna yol açan durumun Roman toplumunun dinî eğitimlerine yönelik bazı tarikat ve cemaatlerce yapılan çalışmaların olduğu tespit edilmiştir. Halkın dindarlığının artırılması noktasında önemli olan bu çalışmaların denetimden uzak olması, çalışmalarını

yürüten şahısların eğitim durumlarının yeterliliği gibi bir takım sıkıntıların olacağı yönünde endişe oluşturmaktadır. Uzun zaman dinî eğitim ve öğretimden istifade edememiş topluma yönelik yanlış bilgilerden, hurafelerden uzak, duru bir din eğitimi ve öğretim faaliyetinin yürütülmesi gerekmektedir. Bu konuda Müftülüklerin din hizmetleri personeli kanalı ile daha etkin bir yol haritası çizilip takip edilmesi toplum açısından önem arz etmektedir. Ancak burada görevlendirilecek personelin bilgi donanımı ve sosyal ilişkileri son derece önemli görüldüğü için bu alanda kullanılacak personele yönelik özel eğitimler verilmelidir.

Roman toplumunun temizliğe yeterince önem vermediği yönündeki yaygın kanaatin pek de yersiz olmadığı tespit edilmiştir. Özellikle mahallelerdeki çarpıklık mahallenin temizliğine de olumsuz yönde etki etmektedir. Buna ilaveten at arabacılığı, hurdacılık gibi işler, bireylerin ve yaşam alanlarının temizliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin Çamköy Mahallesi'nde TOKİ yerleşkesine yerleştirilen Romanların mesleği gereği besledikleri atları koyacak yerleri bulunmamaktadır. Ancak ekonomik durumu iyi olan bireylerin temizliğe daha çok dikkat ettikleri, yaşam alanlarının da düzenli olduğu görülmüştür. Bunun yanında işsizliğin toplumun genelini sorunu olması ve asli ihtiyaçlar da dahi yaşanan sıkıntılar, onların temizlik konusunda yeterince hassas davranmamalarına neden olmaktadır.

Geçmişte kız ve erkek çocukların küçük yaşta evlendirildiği halde günümüzde evlilik yaş seviyelerinde artış göstermiştir. Bunun en büyük nedeni ise örgün eğitimden büyük oranda faydalanma imkânı bulan gençlerin gelecekle ilgili beklentileridir. Zira ebeveynlerin yaşam standardını gören çocuklar daha refah bir ortamda yaşamak ve devletin bütün imkânlarından faydalanmak için eğitimlerine devam etmektedirler. Okumak ve toplum içinde saygınlık sağlayacak meslek sahibi olmak evlenme düşüncesinin önüne geçmiş, bu sayede küçük yaşta evlilikler olabildiğince azalmıştır.

Roman toplumunun hem resmi hem de dinî nikâhı önemsemedikleri veya aile hayatı olmaksızın yaşadıkları görüşü genel kanaati oluşturmaktadır. Ancak her ne kadar bir takım nedenlerden dolayı resmi nikâhları olmamış olsa da onlar aile yaşamına önem vermektedir. Yakın zamana kadar resmi nikâhın uygulanması konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Fakat 1999 yılı itibarı ile belirli zamanlarda Düzce Valiliği koordinesinde bazı kurumlarla ortaklaşa resmi nikâh törenleri düzenlenmiştir.

DÜZCE'DE TARİH, KÜLTÜR VE SANAT

Bu kapsamda toplumun dinî hassasiyetleri arttıkça dinî nikah konusunu da daha fazla önemsedikleri görülmektedir. Dinî nikah konusunda eksiklikler cami görevlilerine yapılan müracaatlarla giderilmektedir. Kapalı, bilinmezlikler ve şehir efsaneleriyle örülmüş, büyük oranda sadece medyanın gösterdiği kadar bilinen bir toplumun bizzat içine girilerek Düzce'deki Romanların dinî inanç, tutum ve davranışları hakkında bulgular elde edilmiştir. Giderek artan dindarlık oranlarında cami içi ve dışı din hizmetlerinin rolünün büyük olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Roman toplumunun bilinmezliklerine yönelik bilimsel araştırmalara daha fazla yer verilmelidir. Yine son birkaç senedir hükümetçe yürütülen "Roman Açılımı"na Roman vatandaşlar destek vermekte, kendilerinin sosyal, kültürel, ekonomik ve dini yönden yaşam standardının yükseltileceğine inanmaktadır. Roman vatandaşları kendilerini yaşadıkları ülkenin vatandaşı olarak görmekte, ülkelerine tam bağımlılıklarını ifade etmektedir.

Kaynaklar

- AKGÜL, Ayşegül (2006), Mimarlıkta Mobilite Kavramı: Göçebe Çingeneler ve Sirk Yaşamı Üzerine Bir İnceleme, Bitmiş Yüksek Lisans Tezi.
- ALPMAN, Nazım (1993), Başka Dünyanın İnsanları Çingeneler, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, Osmanlı Toplumunda Çingeneler, www.tariharastirmalari.com, 27.08.2009.
- MARUSHİAKOVA, Elena - Vesselin Popov (2009), Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneler, Homer Kitabevi, İstanbul.
- ÖZKAN, Ali Rafet (2000), Türkiye Çingeneleri, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.